

Egy ásatás mozzanatai A csíkmenasági templom kutatása

Sokszor tapasztalom, hogy „a szakszerű” ásatási beszámolók a szélesebb közönség számára túl szárazak. Érthetetlen a kutatás motivációja, menete, eredménye. A régészet ezáltal a kevesek zárt, féltve őrzött ismerete marad. Ezért az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy az átlagolvasót vezessem végig a helyszíni munka kérdésein, kételyein és sikerein. Érezze úgy magát, mintha tagja lett volna a csapatnak. Hiszen a kutatások – a „tudós” tanulmányoktól és citációs indexektől függetlenül – végső soron a mindenkori érdeklődőért vannak.

A Fiság egyik mellékvize melletti, bükkössel szegélyezett völgyben húzódik meg Csíkmenaság. A falu, elrejtettsége ellenére több turisztikai útleírásban szerepel, a látogatókat elsősorban a templom vonzza. A csíkmenasági templom régóta ismert a szakemberek, de a laikus érdeklődők körében is. Méltán, hiszen érintetlen gótikus szentélye, kopottsága ellenére ma is gyönyörű festett boltozata, mérműves csúcsíves ablakai középkori hangulatot keltenek a nézelődőben. A templomba belépő elsőként középkori Mária-szoborra pillanthat az északi hajófalán, és ha szerencséje van, hallhatja az 1542-ben öntött harangot is.

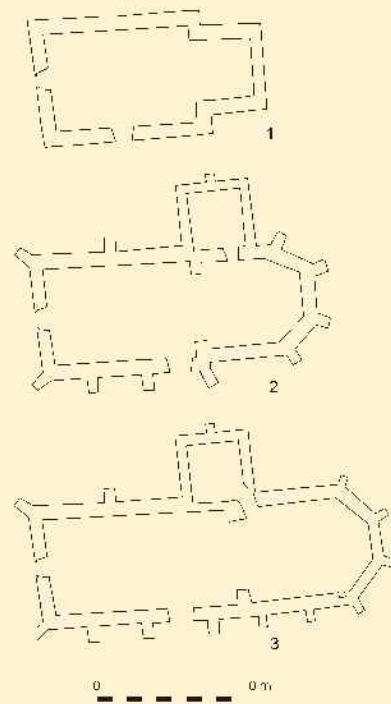
Idén az idelátogatókat viszont építőtelep fogadta: felszedett padló, levett vakolat, állványok és földhalmok. Benczédi Sándor irányításával mindenre kiterjedő helyreállítás zajlik. Volt már fedélszék-megerősítés, külső vízmentesítés, tereprendezés. A mun-

A középkori Mária szobor

kálatok részeként, néha előfeltételeként meg többféle kutatás folyt és folyik az ódon falak között. Meglehetősen szokatlan ez errefelé. A legtöbbször félve-dugva végzett úgynevezett „helyreállítások” során Székelyföldszerte verik le a vakolatot, vezetnek villanyt, gázt, cserélnek padlót, ásnak vízvezető árkokat régész felügyelete nélkül. A kétségtelen jó szándék így azzal jár, hogy újabb középkori falképek tűnnek el nyomtalanul, dokumentálatlanul jelennek meg a régi egyház alapfalai, hogy aztán újra évtizedekre elrejtőzzenek, illetve olyan sírokat bolygatnak meg, melyek valószínűleg az illető település legkorábbi leleteit tartalmazzák. Az indok többnyire a pénz hiánya, ám arra ritkán gondolnak, hogy az így megspórolt összeg, idő és energia fejében örökre eltüntetik azt, ami az illető épület vagy akár a falu évszázados öröksége, legmegbecsültebb emléke, büszkesége lehetne. Most a törvényességről itt ne is ejtsünk szót.

Nos, Menaság kivétel. A jég már 1999-ben megtört, amikor a tervbe vett vízmentesítést megelőzően több kis szelvényt nyitottak a templom körül. Jellemző az elmaradt kutatási helyzetre, a helyi mentalitásra, hogy ez volt a legelső csíki templomásatás. Ekkor Daniela Marcunak sikerült igazolnia, hogy a hajó támpillérei utólagosak, a sekrestye szintén utólag épült a hajóhoz. A szentély északi oldalánál egy átlósan kinyúló alapfalat talált, ami alapján egy saroktámpilléres, egyenes szentélyzáródású, XIII. századra keltezett korábbi templomot rekonstruált. A támpillér alatt egy sírt is azonosított, ami egy még korábbi templom közvetett nyomának tűnt. A középkorban ugyanis csak a templomok körül, a cinteremben volt szabad temetkezni, így a sír arra utalt, hogy lennie kell még egy korábbi épületnek is.

*A középkori templom periódusai
(1. Román kor XIII–XIV. sz.;
2. Kora gótika XIV. sz.;
3. Késő gótika XVI. sz.)*

Folyó év júniusában a templombelsőben is lehetőség nyílt a kutatásra. A meglehetősen szűkre szabott időben igyekeztünk a több kulcsfontosságú helyen nyitott, de viszonylag kis szelvényekből minél több információt ki-preselni.

A szentélybelsőben, az 1999-es adatok ellenőrzése céljából nyitott szelvényekben egy sokszögzáródású korábbi gótikus szentély alapfalai kerültek elő. Ennek egyik támpillére éppen arra a helyre volt kiserkeszthető, ahol azt a bizonyos átlós alapfalat találták. Így bármennyire is csábító volt, a korábban rekonstruált egyenes szentélyzáródást ki kellett zárunk.

Kérdéses maradt viszont az általunk feltárt szentély és a hajófalak viszonya. Munkánkat nagyban segítette, hogy a nedvesedés miatt megközelítőleg egy méter magasságig eltávolították a vakolatot, így a falakon megfigyelhető szabálytalanságok alapján már több helyen gyanítottuk, hogy a föld alatt visszabontott alapfalakat találhatunk. Így a mai hajó falain, a barokk mellékoltárok előtt falcsorbázat jelezte egy korábbi, nyugatabbi diadalív létét. Az itt nyitott szelvények vi-

A szentély boltozata és az évszám felirat

szont bizonytalan eredménnyel zárultak: a sekély alapozás, az alapozásnál mélyebb (!) járósíntek, illetve a sírok miatt csak csekély nyomát dokumentálhattuk a régi templom vállának (a hajó és a szentély közötti beugrásnak). Zavarunkat növelte, hogy az itt, illetve a hajó alapozásából gyűjthető habarcs eltért a kora gótikus szentély alapozásának habarcsától. Tehát a mai templom előtt két korábbi periódussal kell számolni!

De hol a legkorábbi szentély? A XVIII. századig felnyúló sorozatos temetkezések miatt a szentély belsejét teljesen szétásták, így egyetlen hely maradhatott bolygatatlan, a sekrestye lépcső alatti „tenyérsny” terület. És valóban, itt sikerült azonosítani egy kicsiny, de határozott falsíkkal rendelkező falszakaszt, melynek habarcsa, falszöveve is egyértelműen egyezett a hajó alapozásának hasonló elemeivel. A legelső templom tehát valóban egyenes záródású szentéllyel rendelkezett. Hosszára, a hajóval való kapcsolatára azonban csupán az említett falhiba utalt. Az erre épített korai diadalív-elméletünk többeknek nem volt elég meggyőző. Bármilyen furcsa is, a legelső hajó és a hozzá tartozó szentély hosszát elsőként a kora gótikus periódus átépítései jelezték. Az egyenes záródású szentélyt az első gótikus átépítéskor ugyanis elbontották, de a hajófal megmaradt, úgy, hogy a falak mellé a déli, külső oldalon utólag merőleges támpilléreket építettek. A hajó és a szentély közötti vállnál, a saroknál a támpillért átlósan rakták, éppen ott, ahol a belső falhiba is befele forduló falat, sarkat jelzett. Ez így együtt a tamáskodókat is meggyőzte, a kétegyeket eloszlatta. A sekrestyében nyitott kis szelvényben, az északi oldalon is sikerült a túlsó vállat megfogni, itt azonban már átlós támpillér nélkül. Ez minden bizonnyal azt jelzi, a gótikus bővítéskor már tervbe volt véve a korábban hiányzó sekrestye is, így ezért ide nem is építettek támpillért, hiszen az a sekrestye belterébe esett volna.

Maradnak a keltezés kérdései. Mikor épült az egyenes záródású első templom, mikor zajlott az első gótikus bővítés? És a második, a mostani szentély mikori? Az ásatás során azonban

egyértelmű korjelző lelet nem került elő. Ilyenkor három lehetősége van a kutatóknak. Vagy hallgat, azt a látszatot keltve, hogy ez mindenkinek egyértelmű illene legyen, vagy egy-két párhuzam és a rendelkezésre álló közvetett adatokból keltez (hogy ilyenfajta egyenes szentély a XIII. században gyakori, a kora gótika az XIV. század, a késő gótika pedig a XVI. század eleje), vagy nyitva hagyja a kérdést, azzal, hogy ma még kicsik vagyunk hozzá, aludjunk rá.

Annyit tudunk, hogy az első periódus már jó ideje használatban volt a gótikus átépítéskor, ugyanis a kora gótikus támpillérek alatt már több rétegben kerültek elő sírok. Azaz a templom körül már régóta temetkeztek (cinterem latinul coemeterium = temető), nem volt már hely, vagy nem emlékeztek a régi sírokra. A második (= első gótikus) periódus korát talán azon elfalazott csúcsíves ablak jelezheti, amely a déli falon található. A harmadik nagy építkezés az 1542-ben öntött harang, illetve az 1543-as, ma a budapesti Nemzeti Galériában található oltár alapján, a XVI. század első felében lehetett, ha feltételezzük, hogy az új szerzeményeket már az építkezés befejezése után rendelték a derék menaságiak. Annyi bizonyosnak tűnik, hogy a szentélyfalon olvasható Æ.T.H 655 felirat nem keltezheti a mostani boltozatot, mert alatta korábbi kifestések is vannak. Sőt a fedélszéke egyes jelei

arra mutatnak, hogy egykor nem is volt boltozva a templom, így hajlunk arra, hogy 1655-re a kifestést tegyék.

A keltezési bizonytalanságok mellett azonban több fontos megállapítást tehetünk. Először is: a falu első említése 1567-ből való, így – bármikori is az első periódus (valamikor a XII–XIV. század között) – a régészeti adat több évszázaddal megelőzi az írott forrásokat, a falu története tehát jóval a XVI. század közepe előtről indítható. Másodszor: Csíkmenaság hiányzik az 1333–1334-es pápai tizedjegyzékből, de ekkor már biztosan állt temploma, tehát a tizedjegyzék nem a teljes templomhálózatot örökölte meg. Harmadszor: ha itt, ebben a kis zsákutca völgyében ilyen korai, izgalmas építéstörténetű templom áll, mire számíthatunk a jobb fekvésű települések esetében? Negyedszer: majd minden középkori templom rejt magában feltárássra váró titkokat. Csak rajtunk áll, hogy szükség, lehetőség esetén megpróbáljuk-e megfejteni, megörökíteni ezeket a nyomokat, vagy az esélyét sem adjuk meg magunknak és utódainknak, hogy azt, amit örököltünk, ne tékozzoljunk el.

Botár István

